

Ülkemizde Tarımsal Alanların Çed Kapsamında Değerlendirilmesi

Gülbahar GENCER GÜLER¹ Bahar ZAFER TÜRKYILMAZ²

Summary

Evaluation of Agricultural Lands in Conjunction With Eia in Turkey

EIA as a way of the preventing incorrect land use decision is a legal process in which the effects of activities are evaluated. This process includes the subject of the activities and different criteria based on land structure. The land use is evaluated based on its potential for the use of agricultural purposes and if there is a possibility of land usage for agriculture, then the effect of the activities (urban, tourism, industrial activities etc.) to this land is considered within the area of interest of EIA. This study points out how this process works in our country.

Keywords: EIA, agriculture, land use.

Giriş

Öneri bir faaliyetin çevreye olan etkilerini (olası değişimleri) sistematik olarak inceleyen Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), etkin çevre yönetim araçlarından biridir (Arslan ve ark., 2000). Herhangi bir faaliyetten ortaya çıkabilecek çevresel sorunları zamanında önlemeyi amaçlamaktadır. Bu faaliyetler içerisinde “tarım” önemli bir yer tutmaktadır. Gerek dünya, gerekse ülke nüfusunun hızlı bir şekilde arttığı bir dönemde tarımsal ürünlere olan gereksinim de artmaktadır. Türkiye yüzölçümünün %36’sında, yani 28 053 500 ha. alanda tarım yapılmaktadır. Ancak bu alan içerisinde 25 566 768 ha. alan tarımsal kullanıma uygundur (Yücel ve ark., 1996). Bu durum zaten kıt olan kaynaklarımızı çok_daha bilinçli bir şekilde israf

¹Dr., İzmir Tarım İl Müdürlüğü, Üniversite Cad. No:47 Bornova İzmir,
e-mail: gulbahargencer@hotmail.com

² Doç.Dr., Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Bornova
İzmir

edilmeden kullanılması gerektiğinin bir göstergesidir. ÇED bu yönde etkin bir rol üstlenmektedir.

Araştırma Bulguları

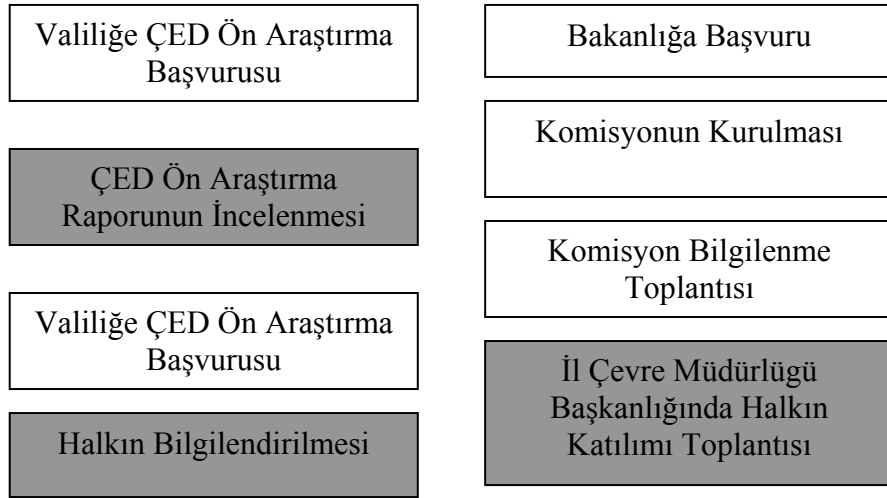
Ülkemizde Tarımsal Potansiyelin Belirlenmesinde ÇED Uygulama Süreci:

Ülkemizde 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 10. maddesine dayanılarak hazırlanıp 1993 yılında yürürlüğe giren ÇED Yönetmeliği, 23.06.1997 tarih ve 23028 sayılı Resmi Gazetede ve 06.06.2002 tarih ve 24777 sayılı Resmi Gazetede olmak üzere iki kez revize edilip yayımlanmıştır.

Bu yönetmelik gereği ÇED Ön Araştırması kapsamında İl Çevre ve Orman Müdürlükleri gerekli gördükleri kurumlardan proje alanının yerinde incelenmesi ve halkın katılımı toplantıları ile ilgili görüş talebinde bulunmaktadır. Faaliyet alanının tarımsal niteliğinin önemli olup olmadığının belirlenmesi gerektiği durumlarda ise Tarım İl Müdürlüklerinden görüş istenmektedir (Şekil 1).

ÇED ÖN ARAŞTIRMASI

ÇED

Tarımsal potansiyel ile ilgili görüş verilen aşamalar

Şekil 1. ÇED Ön Araştırması ve ÇED sürecinde tarımsal potansiyelin belirlendiği aşamalar.

ÇED'in tarımsal alanlar açısından değerlendirilmesinde Mera Kanunu, Zeytincilik Kanunu, Su Ürünleri Kanunu ve "Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik" dikkate alınmaktadır.

Faaliyet alanının tarımsal potansiyel bakımından değerlendirilmesinde;

- Özel mülkiyet,
 - Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki alanlar,
 - Orman sınırları içinde bulunan alanlar,
- olmak üzere dahil olduğu mülkiyet durumuna bakılmaktadır.

Mera Kanunu Kapsamında Faaliyet Alanının Değerlendirilmesi:

4342 sayılı Mera Kanunu kapsamında "mera, yaylak ve kışlakların kullanma hakkı bir veya birden çok köy ve belediyeye aittir. Bu yerler devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bu yerlerin tespit, tahdit ve tahsisi Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca yapılmaktadır" (Anonim, 1998).

Orman sınırları içinde bulunan faaliyet alanları için 6831 sayılı Orman Kanunu kapsamında değerlendirme yapılmaktadır.

Faaliyet alanı devletin hüküm ve tasarrufu altında ise, alanın 4342 sayılı Mera Kanunu'na göre Mera Komisyonundan "Mera Etüd Raporu" istenmektedir. Eğer faaliyet alanı mera alanı ise ÇED süreci tamamlandıktan sonra faaliyete başlamadan önce "Mera tahsis amacı değişikliğine" gidilmektedir. Şekil 2'de görülen alan devletin hüküm ve tasarrufundaki hali arazi (durumu belli olmayan) olmasından dolayı, proje alanı dere yatağı sınırları içinde olmasına rağmen mera etüdü yapılması gerekmektedir.

Özel mülkiyete ait olan alanlar Mera Kanunu kapsamı dışında kalmaktadır.

Zeytincilik Kanunu Kapsamında Faaliyet Alanının Değerlendirilmesi:

3573 sayılı Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerin Aşılattırılması Hakkında Kanunu'nun bazı hükümlerinin değiştirilmesi ve yürürlükten kaldırılmasına dair 4086 sayılı Zeytincilik Kanunu'nun 5. maddesi gereğince;

Zeytinlik sahaları içinde ve bu sahalara en az 3 km. mesafede zeytinyağı fabrikası hariç zeytinliklerin vegetatif ve generatif gelişmesine mani olacak kimyevi atık bırakan toz ve duman çıkaran

tesis yapılamaz ve işletilemez. Bu alanlarda yapılacak zeytinyağı fabrikaları ile küçük ölçekli tarımsal sanayi işletmelerinin yapımı ve işletilmesi Tarım ve Köyişleri Bakanlığı iznine bağlıdır (Anonim, 1995a). Şekil 3’de görülen alan zeytin ağacı varlığından dolayı Zeytincilik Kanunu’na göre ancak zeytinyağı fabrikası olarak değerlendirilmesi uygun olan bir alandır.

Şekil 2. Dere yatağı sınırları içinde bulunan bir faaliyet alanı.

Şekil 3. Zeytin ağacı varlığının yoğun olmasından dolayı sadece zeytinyağı fabrikası yapımına izin verilebilecek bir alan.

Şekil 4’de görülen alanda 3 km. mesafe içinde zeytin ağacı varlığı bulunmamasından dolayı bu alanda Zeytincilik Kanunu açısından herhangi bir faaliyetin gerçekleşmesinde bir sakınca bulunmamaktadır.

Şekil 4. Zeytincilik Kanunu açısından olumlu olarak değerlendirilebilecek bir alan.

Su Ürünleri Kanunu Kapsamında Faaliyet Alanının Değerlendirilmesi:

Değerlendirme yapılırken 1380 sayılı Su Ürünleri Kanununa bağlı Su Ürünleri Yönetmeliğinin dördüncü bölümünde yer alan 7,8,11 ve 12. maddeleri dikkate alınmaktadır. Faaliyet alanı mülkiyet durumu ne olursa olsun Su Ürünleri Kanunu kapsamında değerlendirilmektedir.

Su Ürünleri Yönetmeliğinin 7. maddesi gereğince “genel, katma ve özel bütçeli idareler ile devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan su ürünleri istihsal yerlerinin doldurulması, kurutulması, kısmen veya tamamen şeklinin değiştirilmesi ile baraj gölü, ark, barınak, çekek yeri, barınma yeri, mendirek, set, liman, iskele, pompaj, suni ada, platform gibi tesislerin yapılması, su ürünleri istihsal yerlerinden kum, çakıl, taş, maden gibi maddelerin çıkarılması, bu yerlere taş, toprak, moloz gibi madde ve malzemeler ile araç ve gereçlerin atılması, dökülmesi ve yerleştirilmesi hususunda ilgili kuruluşların izninden önce, Tarım ve Köyişleri Bakanlığının görüşünün alınması zorunludur” (Anonim, 1995 b).

Şekil 5’de görülen alanda sahil düzenlemesi amacıyla denizden alan kazanılması faaliyetinin gerçekleştirilmesi için gerekli koşullardan bir tanesi, deniz ekosisteminin ve su ürünleri yaşamının

olumsuz etkilenmemesini sağlamak amacıyla, 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu'nda yer alan su kirliliği ve su ürünleri ile ilgili hükümlere uyulmasıdır.

Şekil 5. 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu'nun dikkate alınması gerektiği bir alan.

Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik' Kapsamında Faaliyet Alanının Değerlendirilmesi;

13.06.2003 tarih ve 25137 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan yönetmelik doğrultusunda faaliyet alanı değerlendirilerek, alanın tarım arazisi niteliği taşıyıp taşımadığı belirlenmektedir. Bu yönetmelik ile, tarım alanları korunup, amaçları doğrultusunda kullanımları sağlanmaktadır. Yönetmelikte “tarım dışı amaçla kullanılmayacak araziler” şu şekilde belirtilmiştir;

- mutlak tarım arazileri, özel ürün arazileri ve ekonomik olarak verimli olan dikili tarım arazileri ile arazi kullanım kabiliyet sınıfı I, II, III, IV olan sulu ve I, II olan kuru tarım arazileri,
- drenaj yetersizliği, taşlılık ve tuzluluk gibi sebeplerle III. sınıf ve üzerindeki arazi özelliğinde bulunan, kullanılmaya açılmış veya açılmamış olsun, ıslah edilmek suretiyle I. ve II. sınıf tarım arazisine dönüştürülebileceği toprak etüd raporunda belirtilen araziler,
- özellikleri itibariyle tarım dışı kullanımlara tahsis edilebilir durumda olmakla birlikte sulama, drenaj, toprak muhafaza ve benzeri planlama veya uygulama projeleri kapsamında yer alan ve

bir proje kapsamı içinde olmasa bile tarım dışı maksatlı kullanımlara tahsisleri halinde proje bütünlüğünü veya çevre arazilerdeki tarımsal kullanım bütünlüğünü bozacak durumda olan araziler (Anonim, 2003 a).

Tartışma ve Sonuç

Ülkemizde 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 10. maddesi gereğince 1993 yılında yürürlüğe giren ÇED Yönetmeliği ile 1993-2003 yılları arasında 20'si olumsuz olmak üzere toplam 833 adet ÇED Raporu değerlendirilmiştir (Anonim, 2003-b). Maden, ulaştırma, turizm, konut, kimya sanayi, tarım ve enerji sektörlerine yönelik faaliyetleri içeren bu raporlarda, tarımsal potansiyele yönelik değerlendirme gerekli görüldüğü durumlarda kriterler arasına alınmıştır.

Ancak; tarımsal nitelikleri sınıflandırılmış, tarım dışı amaçla kullanımın mümkün olmayacağı alanları gösteren bölgesel planlamaların yapıldığı bir sistem daha çabuk ve doğru kararların verilebileceği pratik bir uygulama olacaktır. Bu da; Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) ile birlikte Stratejik Çevresel Etki Değerlendirmesi (SÇD) yaklaşımını gündeme getirmektedir.

Herhangi bir faaliyet gerçekleşmeden önce; o faaliyet için alanın uygun olup olmadığının değerlendirildiği ÇED'in bazı olumsuzlukları sözkonusudur. Aynı özelliklere sahip bir bölgede yapılacak her faaliyet için aynı sürecin gerçekleşmesi zaman ve para kaybına neden olmaktadır. Bu nedenle, hangi alana hangi faaliyetlerin uygun olduğunu tespit ederek, para ve zamandan tasarrufu sağlayan Stratejik Çevresel Etki Değerlendirmesi (SÇD) geliştirilmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın uygulamaya dönük bir aracı olan SÇD, plan, program ve politikaların çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin değerlendirilmesi ve bu etkilerin en aza indirgenmesi sürecidir.

SÇD, bölgelerin özelliklerine göre faaliyetler açısından hangi sektörlere uygun olduğunun belirlenmesi, ülke kaynaklarının tarımsal potansiyel açısından değerlendirilmesinde daha doğru sonuçların alınması ve ekolojik yapının daha iyi değerlendirilmesini sağlayacaktır.

Ülkemizde yapılacak faaliyetlerin tarımsal potansiyele olan etkisinin tespiti kanunlar çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Mevcut uygulama kapsamında; bu amaçla herhangi bir yöntem ve bilgisayar teknolojisinden (CBS-Coğrafi Bilgi Sistemi gibi) yararlanılmamaktadır. Yapılan analizler gözlem ile alan tespiti boyutunda kalmaktadır.

Faaliyet alanına yönelik envanter oluşturması bakımından sayısallaştırılmış haritalardan yararlanmak daha doğru kararların

verilmesini sağlayacak, çelişkiyi azaltacaktır. Bu amaçla, uydu görüntüleri ile güncelleştirilerek tarımsal alanların sınıflandırıldığı sayısal haritaların oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca; mera alanları tespitinin tamamlanıp, bu alanlarında aynı yöntem ile bilgisayar ortamına aktarılması ÇED işleyişinde pratiklik sağlayacaktır.

Özet

Yanlış alan kullanımlarını önlemenin bir yolu olan ÇED, faaliyetlerin etkilerinin değerlendirildiği yasal bir süreçtir. Bu süreç kapsamında faaliyetlerin konusu ve arazinin yapısına göre farklı kriterler göz önüne alınmaktadır. Alanda tarımsal potansiyelin var olup olmadığı, var ise faaliyetin (sanayi, turizm, ulaşım, konut vb.) bu potansiyele etkisi ÇED kapsamında ele alınan kriterler arasındadır. Bu çalışmada ülkemizde bu sürecin nasıl işlediği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: ÇED, tarım, alan kullanımı.

Kaynaklar

- Arslan, M., Şahin, Ş. ve Akay, A., 2000, Çevresel etki değerlendirmesi kapsamında peyzaj mimarlığı mesleğinin yeri ve önemi, Peyzaj Mimarlığı Kongresi, 2000, Ankara.
- Yücel, M. ve Peker, N., 1996, Tarımsal Faaliyetlerde Çevresel Etki Değerlendirmesi, Tarım ve Çevre İlişkileri Sempozyumu, Mersin Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, 1996, 457-466, Mersin.
- Anonim, 1998, Mera Kanunu, Resmi Gazete, Tarih:25.02.1998, Sayı:23272.
- Anonim, 1995-a, 3573 Sayılı Zeytinciliğin Islahı ve Yabancılarının Aşılattırılması Hakkında Kanunun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi ve Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun (4086 Sayılı Zeytincilik Kanunu), Resmi Gazete, Tarih:08.03.1995, Sayı:24777.
- Anonim, 1995-b, Su Ürünleri Yönetmeliği, Resmi Gazete, Tarih:10.03.1995, Sayı:22223.
- Anonim, 2003-a, Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik, Resmi Gazete, Tarih:13.06.2003, Sayı:25137.
- Anonim, 2003-b, T.C. Çevre Bakanlığı, <http://www.cevre.gov.tr/birimler/cedp/cedolumlu.htm>